

Karlslunde gamle Skole 1908.

Et Blad af Karlslunde og Karlstrup Sognes Historie.

Ved Lærer V. Mortensen.

Oldtid.

Karlslunde og Karlstrup Sogne, der danner een Kommune og eet Pastorat, er beliggende mod Øst i Tune Herred, ud mod Kjøge Bugt. Deres Bebyggelse strækker sig tilbage til Oldtiden, hvilket ses af de ret mange Kæmpehøje, der endnu findes, skønt mange er sløjfede. Der kan ikke være nogen Tvivl om, at Havet har gaaet meget længere ind i Landet. Den store Mose inden for Kystens lave Sandklit („Jernen“) er gammel Havbund; ved Gravning findes mange Hjertemuslinger (*Cardium edule*) og andre Skaldyr fra Saltvand. Der har ogsaa været Skov med vilde Dyr; i Mosen er fundet Stammer og Grene af Eg og El, endvidere Hasselnødder og Skeletdele af Elsdyr, Rensdyr, Krondyr og Raadyr. Til Bevis for Beboelse kan nævnes, at jeg i min Besiddelse har en Del marvbrudte Kæber af Svin, bestemte paa zool. Museum til at være af Tamsvin fra Stenalderen.

Sagn.

Fra Kæmpehøjene „Firhøjene“ fortælles, at en Karl engang kom ridende forbi og saa en af Højene løftet paa lyse Søjler; da han standsede, kom nogle Højfolk ud og rakte ham en Drik i et gyldent Bæger; han turde dog ikke

drikke, men kastede Indholdet over Skulderen og red ad Byen til med Bægeret, efterfulgt af en af Højens Mænd. Uden for en af de andre Høje stod en lille Mand og raabte til Karlen: „Rid over knoldet og buklet!“ Karlen red da ind over Pløjejorden, hvor hans Forfølger, der var halt, ikke kunde følge ham. Da Karlen naaede Kirkebakken, stod her nogle Mænd, der lukkede Kirkelaagen op, saa Karlen kunde ride ind; her kunde Højmanden ikke komme, men han var dog saa nær, at han kastede sin Økse eller en Sten efter ham. Bægeret brugtes siden som Alterkalk (denne bærer Aarstallet 1561).

Nær Øst for Landevejen staar en nu afgravet Kæmpehøj, hvorfra der er kørt mange Læs Jord bort; Kærnen, der er af Ler, staar endnu. En gammel Mand har fortalt, at da han som Dreng engang gik forbi, hørte han fra Højen en Lyd, som om et Kistelaag blev smækket i; siden da er der gjort flere forgæve Forsøg paa at grave ind i den faste Høj.

Uden for Karlstrup Kirke ligger en stor Kæmpehøj. Da nogle Karle engang gravede i den, fandt de en stor, tung Kiste; men da de vilde løfte den, saa de inde i Byen et Ildskær; de troede, det var Brand, og ilede derind; der var ingen Ild, men da de senere vilde hente Kisten, var den borte.

Om end disse Sagn ikke er ualmindelige, nævnes de her, fordi de er stedfæstede i disse Sogne. Om en Kilde haves følgende Sagn:

Kilder.

En Søndag under Gudstjenesten udsprang en mægtig Kilde i Karlslunde. Folk blev bange for det meget Vand og tilstoppede Kilden med Dynner o. desl. Natten efter brød den ud i Nabobyen Greve.

Om en Kilde, der endnu flyder i Mosen, skriver Pastor Lorentzen 1755 i Synodalia*): „Et Par Kilder findes paa Carlslunde Mark, men er af de ordinaire. Det beste er, at til den eene, som altid flyder og fremspringer en liden Stund fra Byen, i en saakaldet Silke-May, kand Bye Mændene drive deres Qvæg og Creaturer, naar der er ikke Forraad af Vand i Byen, og Gadekjæret udtørres, eller om Vinteren er bundfrøsen. Undertiden kand vel og have hendt sig, at een eller anden paa St. Hans Aften, har hentet Vand af denne Kilde og drukket deraf.“

I Karlstrup Sogn er en Kilde, der benævnes Barnekilde. Oprindelsen til Navnet kendes ikke.

*) L. Lorentzen var Præst i Karlslunde 1711—1765, Provst fra 1755.

Navne.

Det er jo et Studium for sig at udfinde Oprindelsen til Byernes Navne; og naar Navnet som her afledes af noget saa almindeligt som „Karl“, maa det vel siges at være umuligt at udfinde, hvad det er for en Karl. Det er vist imidlertid et Spørgsmaal, om disse Byers Navne oprindelig har været „Karl“. Ved mine Undersøgelser om Sognene har jeg fundet følgende Stavemaader: Kalslunde — Karlslund — Carlslund — Carlslunde — Kalfslunde — Kalvslunde. Karlstrup — Carlstrup — Carlstorp — Kaxtorp — Kagstrup — Cagstrup. Generalstaben bruger endnu (i hvert Fald 1898) „Kalvslunde“ og „Kagstrup“, og Beboernes Udtale „Kaustrup“ tyder ingenlunde paa „Karl“. 1755 skriver Pastor Lorentzen om Carlslunde og Carlstrup, at de begge „uden Tvivl have Navn af eer. Herre Carl. Mand gietter til, at det, maaske, haver været den i de gamle Kæmpe-Viiser bekendte Carl af Riise, hvorat Carriise skal have sit Navn.“

Denne Antagelse finder jeg ret usandsynlig. Langt rimeligere og interessantere er det at knytte Navnet til Søroveren Kalv Skurva (Kalf Skurfa), der skal have haft sin Borg ved Karlstrup Kirke*), hvortil der sandsynligvis har været Sejlads**). Om Borgen skriver Lorentzen: „Ved Carlstrup Kirke er, Norden for, tæt ved, en Høy, hvorpaa har i gamle Dage staaet en Bygning, som Rudera deraf nok har givet tilkiende, men er nu intet andet, end en Banke. Det er endnu (1755) i Folkes Minde, at en gammel Mand, ved Navn: Peder Davidson, som boede tæt uden for Høyen, hvis Afkom lever endnu, fandt der engang et Stykke Guld, hvilket hand leverede til sit Herskab paa Gammel-Kiøge Gaard, hvorfor hand bekom til Gratial til sit Huus, som før haver været en Vandmølle, men nu til sidst en Hestemølle, tree smaae Vænger, som ligge strax derved. Det er ey længe siden, at der stod mange Frugt Træer i det eene Vænge paa Høyen, som ikke af sig selv, men ved Menniskelige Hænder, er ligesom en opkasted Vold eller liden Skandse. Dette maae da have været Carls Torp; og Kirken der haver nok for Reformationen ikkun været et Capell.“

Karlstrup Kirkes Beliggenhed paa en Banke uden for Byen er ejendommelig; endnu løber der en Bæk udenom Banker med Kirken, Kæmpehøjen og „Borgpladsen“. Her er sikkert et Sted, hvor der burde gøres Udgravninger, der mulig kunde føre interessante Ting for Dagens Lys. Om

*) I Both: „Danmark“ henføres dette urigtig til Karlslunde.

**) Et Sagn siger, at han er begravet i Kirkebakken; et andet, at han udvandrede til Orkneyøerne med Thore Træskæg.

den mærkelige Kirke skal her kun nævnes, at der fører en fornedet tilmuret Vindeltrappe fra Koret op til Loftet.

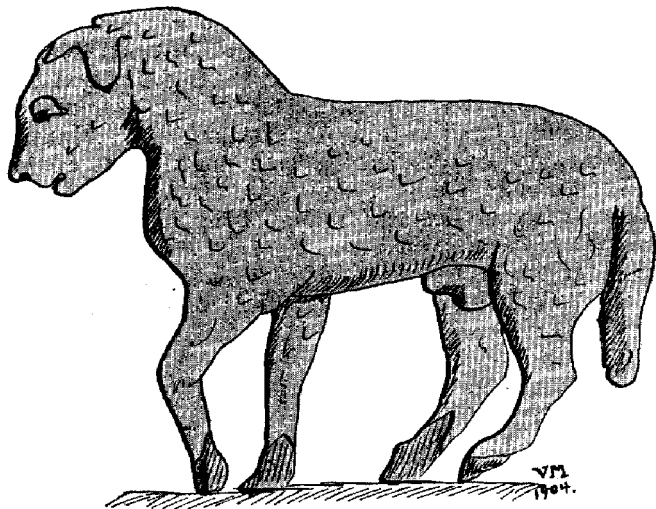
Endelig skriver Lorentzen: „Ved Carlslund er Kiendtegn (ændnu, at der haver været en liden Skov eller Lund, hvoraf Byen har sit Navn. Thi det er ældgammel Mode, at kalde Jorden efter sit Navn (Psalm 49,12).“

Slag.

Hvad enten nu Ophavet til Navnene er Carl eller Kalf, er Byerne gamle. Ifølge N. M. Pedersen (Saml. Afhandl. II, S. 136) stod ved Kalfslunde et Slag med Venderne 1153, hvor en Mand ved Navn Radulf udmærkede sig. Med Hensyn til den deri omtalte Flugt, finder jeg det usandsynligt, at den er fortsat til Stevns Klint (ca. 45 km.); det har mulig ikke været N. M. P. bekendt, at der her i Sognet ved Stranden er en Klint, 10 m. høj. (Se forøvrigt Saxo.)

Kirker.

Karlslunde Kirkes ældste Del er fra 12.—13. Aarhundrede. Af Udvidelserne vides Koret at være bygget 1660. Altertavlen er fra 1668, skaaren i Roskilde af Casper Snedker. I Kridtstenene udvendig sidder nogle smukke Bømærker (Stenhuggermærker). Paa Taarnets Vestside er indmuret et Kirkelam af Kridtsten.*)

*) Om et forsvundet Kirkeuhr i Carlslunde se min Artikel i »Roskilde Avis« 1. Oktober 1908.

Om dette skriver Pastor Lorentzen 1755: „Paa den Vestre Side af Carlslund Kirketaarn er indsat i Muuren . . . et Creaturs Billede, af hvid Steen, som nogle anse for en Hund, andre for en Hest, men ligner dog mest et Lamm. Hvad dette skal være for et Varetegn, vides ikke. Et papistisk consecreret Agnus Dei kand det ikke være, som baade af Størrelse og Situationen er klart nok. Ellers er en gammel almindelig Tradition, at ved et Alters Fundation og Opreisning blev et levende Creatur derunder indmuret, som her skal være da skeet med et Lamm, hvorpaa dette Varetegn skulle her være sat til en Erindring herom. Men hvorvidt den Tradition kand gielde, skal jeg ikke sige.“

Karlstrup Kirke er i ren Rundbuestil med en smuk Rundbuefrise udvendig. De gamle Rammer til de tilmurede Vinduer skal endnu sidde inde bag Stenene. Paa Loftet ligger et gammelt Mariebillede af Træ. I 1761 nævnes et saadant paa en tilmuret Kirkedør.

Skoler.

Begge Sogne har nu nye Skoler. Karlslunde gamle Skole (solgt 1908) var oprindelig Degnebolig og blev Kommunens Ejendom 1. Januar 1815. Den egentlige Undervisning begyndte 12. Februar 1742. I Karlstrup ved St. Hans s. A.

Sognene nu.

Fællesskabet ophørte i Karlslunde 1795, i Karlstrup 1805. Livet her har gaaet sin rolige Gang; mange gamle Skikke og Traditioner er bleven bevarede. I Karlslunde er saaledes endnu *Oldermandslav*, baade for Gaardmænd og Husmænd. Gaardmændene holder 6 Gilder aarlig, et hvert Kvartal, ved hvilket betales Skat, et i Februar (forhen Tiendegilde) og Afløsningsgildet 1. Maj. Ved dette er der Mulkt for at komme for sent; der skæres da ud for Mandens Navn i Oldermændstaven et Hak, som slettes, naar Bøden betales. Oldermændshornet bærer Aarstallet 1786. Oldermændspligten gaar solret om.

Af andre Gilder — til Oldermændsgilde kommer kun Mændene — holdes endnu store, flere Dages Begravelser i Hævd; de store Bryllupper er derimod nærmest bortfaldne.

I Fastelavnsugen er der Gilder baade for Gaardfolk, Husfolk, Karle og Piger — og Børn. Forholdet har i de sidste Aar været saaledes, at Gaardmændene har een Dag, Husmændene een Dag, Karlene 3 à 4 Dage, Børnene 3 à 4 Dage. Om Mandagen „tigger“ Karle og Drengene Æg og synger da denne Vise:

I hver Mands Gaard, i hver Mands Hus
 gaar vi nu ind i Dag;
 det er jo Æg, vi synger for,
 Faldera, ja synger for,
 til vores Gildelag.

Og jeres Piger vi beder med
 alt til vort Gildelag,
 og vi skal rigtig more dem,
 Faldera, ja more dem,
 til de gaar hjem i Seng.

Nu har vi væ't her længe nok,
 Forretning har vi gjort;
 saa siger vi Farvel og Tak,
 Faldera, Farvel og Tak,
 saa gaar vi videre fort.

Af Aarets andre Festdage, der endnu mindes mere eller mindre, skal nævnes: Kyndelmisse, St. Hansdag, Fruedag, Mikkelsdag og Mortensdag. De to sidste fejres med varm Spise.

Svenskerne paa Høden.

Det var strenge Tider for Danmark, da Svenskekongen i 1653 foretog sit berømte Tog over Isen mellem Øerne. Den 13. Febr. 1658 opslog Kongen sit Kvarter i Kjøge, og der maå have udbredt sig Rædsel over disse Egne ved at erfare, at Svenskerne rykkede frem. I Karlslunde hed Præsten dengang Peder Corfitzen; han var 34 Aar, en stor og kraftig Skikkelse. Om ham skriver Pastor Lorentzen: „Af ældgamle Bønder, som levede endnu, da jeg kom her til Stedet (1711), har jeg denne tradition om P. Corfitzen: At hand havde i Ungdommen frequenteret i Sorøe med Carl Gustav, som siden blev Konge i Sverige. Og da hand, ved de Svenskes Indfald her i Landet, da Kiøbenhavn blev beleiret, 1658, søgte til samme Svenske Konge, kiendte denne ham strax og tog imod ham med disse Ord: „Kommer du der, store Peder!“ Thi han var høj af status og fyldig.“*)

Kongen viste ham den Gunst at give ham en „Salvegarde“ for ham og Sognet; men helt behageligt har det næppe været at have Svenskerne indkvarteret. Jeg har fundet følgende Spor af dem: 13. Decbr. 1658 blev P. Peder-sens Hustru i M o s e d e, Kirstine Rasmusdatter, begravet;

*) Findes som et Sagn hos J. M. Thiele.

hun var bleven hugget i venstre Arm af en svensk Rytter, laa syg deraf en Maaned „oc døde deraf, 48 Aar gammel“.

14. Oktbr. 1659 trolovedes Salveguardie Conrad Kjøen med Kirsten Pedersdatter i Cagstrup; de blev senere gift.

Samme Aar fik en Pige i Carlslund et Barn ved den derværende Salveguardie.

1658 trolovedes i Mose de Guardian Evert Dichfeldt med en Tjenestepige.

1661, anden S. e. Paaske, blev et „uægte“ Drengbarn begravet i Carlslund. Moderen, Ellen Espensdatter, havde avlet ham med en svensk Soldat, som var Salveguardie i Solrød.

I Trearet 1658—60 kunde Bønderne ikke betale deres Tiendekorn, da Fjenden tog det. I Karlslunde Kirkes Regnskabsbog læses: „Af Kirchens Tiendekorn er nærværende Aar aldeles intet annammet, mens Fjenden sig det (tilvendt) haver. Ej heller nogen anden Indkomst dette Aar oppebaaret eller bekommit.“

Ogsaa i Kirkerne tog Svenskerne, hvad de fandt for godt. I Karlslunde Kirke tog de saaledes en gml. Messesærk, en gml. Alterdug og 2 Alterstager.

(I Reerslev Kirke tog Svenskerne „dend Liden Kalk og Disk paa 22½ Lod Sølv.)

Henrettelser.

1646, den 21. Juli, blev Oluf Jørgensen i Karlstrup halshugget paa Tune Gade, fordi han halvandet Aar tilforn i Svenskekrigens Tid (her) havde begaaet et Drab paa Arved Byrgesen. Formildende Omstændigheder maa have været til Stede, da Lensmanden gav Tilladelse til, at den henrettede blev begravet paa Karlstrup Kirkegaard.

1671, den 31. Januar, „fick Anders Hansen sin Dom, at hand skulde midste sit Hoffved oc Kroppen i Kierckegaarden, oc bleff saa aged her hid till Byen, oc bleff samme Dag begravvit.“

Kyndermisse Dag bleff Jørgen Rasmussen begravvet, efter som hand till forn ved Kiøge Weer Møller aff Anders Hansen med en Kniff bleff ihjelslagen, 42 Aar.“ (Kirkebogen.)

1686, den 28. Juli, „fik Karen Niels Datter hendes Dom, at hun skulde Midste hendes Hoffved og sættis paa en Stage, og Kroppen i Hedenske iord, hvilcket schede d. 30. July. och bleff hendes Barn begravvet d. 1. Aug., som hun nogen Tid tillforn havde Myrd och ombragt, och bleff fundet i Thorslunde Søe.“ (Kirkebogen.)

En slem Kromand.

I Pastor Bonsachs Tid (1687—96) var der i Korpo-

ralskroen en Kromand, som var meget drikfædig, bankede sin Kone m. m. 3. Paaskedag 1694, ved Møllerens Barselgilde, ytrede han sig i Præstens Nærværelse meget gudsbespottelig, mente bl. a., at en Tyrk og Katolik var lige saa god som en Lutheraner; og da der blev svaret ham, at der var kun een Vej til Himlen, mente han, at der var mange, da mange baade fra Frankrig, Afrika og andre Steder kom der, og han vilde forøvrigt gerne være Kromand for alle dem, der gik til Helvede. Til Præsten sagde han, at han selv var lige saa god som Præsten uden Kjole, og man skulde bare give Præsten en Stud, saa var alting godt. — Da Kromanden senere vilde gaa til Alters, foreholdt Præsten ham hans forargelige Adfærd, men da han lovede Bod og Bedring, blev han modtagen; men han bedrede sig nok ikke synderlig. Samme Kromand døde (af Pest) 1. Decbr. 1711, samme Dag (?) som hans Kone og Tjenestekarl.

Meget nyt er kommet hertil. Tiden er nu en Overgangstid, en Blanding af og en Kamp imellem gammelt og nyt. De gamle, smukke Hedeboostuer er saa at sige helt borte. Bilæggerovnene med Knædugen ved erstattes af moderne Kulovne, Himmelsengene forsvinder, og mange gamle Ting, Møbler som mindre Genstande, er gaaet paa Auktion eller i Opkøberne; men meget er endnu tilbage, baade af de smukke, hyggelige, gamle Skikke og de gamle Sager. Men de klædelige Hedebodragter ligger i Kister og Skuffer, og mangt et Liv eller Skørt har med en lille Ændring været brugt til Ungdommens Maskeradedragter; og der — i Skufferne — ligger Skatte af Linnedvarer med den kunstfærdige Hedebosyning.

Automobilerne suser forbi paa Landevejen, hvor før Hestekøretøjerne var de raadende, og Selvbinderne har paa Marken afløst Karlene, der gik og svingede Mejeredet; og Damptærskværkerne har afløst Plejlens Slag i Logulvet; men endnu, saa længe de gamle lever, bevares Resterne af deres Tids Skikke; her findes endnu gamle Folk, som trods alle Bekvemmeligheder og Nemheder siger, som en gammel Kone for nylig sagde til mig: Det var dog meget anderledes før, da havde Folk dog selv deres Mælk, og da havde vi altid Flæsk i Sulekarret.

Hedebosang.

Mel.: Vort Fødeland var altid rigt.

Vi har vort Hjem paa Sletteland,
nær Havets friske Bølger;
bag Pilehegn om Agerland
sig Kæmpegrave dølger;
Graalærken synger glad mod Sky,
og Kirken lyser midt i By,
den minder med sit Klokkeslag
om Tid, der gaar og kommer.

Fra Sletten skuer Øjet frit
saa langt mod Østerlide;
paa Kjøgebugtens Bølgevidt
ses mangen Sejler glide;
og Bølgen synger uden Ord
om Heltenavne, kendt i Nord;
ret aldrig slettes Mindet ud
om Juels og Hvitfeldts Dage.

Naar Natten har sit Dække lagt
om Marker, Byer, Lunde,
naar Dagens Larm til Ro er bragt,
og Markens Fugle blunde,
da glimter over Havets Brus
fra Klintekongens hvide Hus
Lys-Øjet, som vil vise Vej
for Havets Sejlerskare.

I Vesterled, hvor Sol bag Hav
 tilsmiler Lethras Skove
 og gyldner Lejrekongers Grav
 nær Isefjordens Vove,
 der lyser Roars Kildeby
 med tredelt Kirkespir mod Sky;
 der gemmes under Buehvælv
 henfarne Kongeslægter.

I Jersie Kirkes Klokkeslag,
 som i de tavse Nætter
 ud toner over Bondens Tag,
 et Minde ind sig fletter;
 et Navn fra gamle Dages Strid
 skal mindes her til sene Tid:
 Her gik fra glade Barneaar
 Jersin til Bispestolen.

Paa faldne Kæmpes Bautasten
 indgraves Heltens Navne,
 og gemmes end i Muld hans Ben,
 hans Id kan Slægter gavne;
 saa drog der ud fra Syv en Helt,
 hvis Navn gik over Sund og Bælt:
 Med Aandens Sværd stred Peder Syv
 for Modersmaalets Ære.

Saa lad os mindes disse to,
 der stred for Sprogets Ære;
 og gid ret mangen Hedebo
 af deres Færd vil lære
 at elske ret vort Land og Sprog
 og Minderne i Mark og Bog,
 at Fædrelandet altid her
 en vaagen Slægt maa finde.

V. Mortensen.